

Vlastnictví

Snaha o definování vlastnictví by se mohla na první pohled jevit jako nadbytečná nebo nepotřebná, neboť každý chápe obsah tohoto pojmu intuitivně. Vlastnictví, jakožto vztah vlastníka k předmětu, má základy v odvěké touze člověka o přisvojování si, resp. získávání věcí, které mu přinášejí výhodu nebo užitek. Motivy, které k tomu vedou a především obsah vztahu samotného lze zkoumat optikou hned několika vědních oborů, a přestože se nelze vyhnout některým psychologickým a filosofickým aspektům, hlavním východiskem pro účely této práce bude rovina právní.

V souvislosti s definicí vlastnictví považuje autor za nutné vyjádřit se hned v úvodu také krátce k problematice rozdílnosti pojmů „vlastnictví“ a „vlastnické právo“. V platné právní úpravě najdeme hojně použité oba výrazy, často v rámci jednoho ustanovení (srov. čl. 11 odst. 4 Listiny používající výrazu „vlastnické právo“, zatímco odst. 2 a 3 téhož článku používající výraz „vlastnictví“). **Oba výrazy jsou v zákonech používány synonymicky**¹. Z tohoto důvodu budou i v následujícím textu tyto výrazy uváděny ve stejném významu.

Historický vývoj

První zmínku o vlastnictví v některém z kodifikovaných textů lze nalézt v zákoníku krále Chamurapiho, který vládl Mezopotámii v letech 1792-1750 př.n.l.. Tato kusá zmínka se nijak nesnaží definovat vlastnictví jako takové, počítá s jeho přirozenou existencí a určuje pouze tresty za porušení **vlastnického práva**².

Chaotickou úpravu mělo vlastnictví v attickém právu v Athénské demokracii (5.-4. století př.n.l.). Definice se omezovala na pojem **úsia, který vyjadřoval jak majetek, tak právní panství**³, tedy předmět i obsah vlastnického práva.

Díky tomu lze první skutečně relevantní informace hledat v Římském právu. To se stalo kolébkou pro vývoj moderního práva a v mnoha oblastech předběhlo svou dobu. Totéž lze říci o části kodifikace, kterou věnovalo právě vlastnictví. Začátky psané podoby Římského práva se datují do roku 449 př. n. l., kdy byl sepsán Zákon dvanácti desek jakožto soupis obyčejového práva, z něhož se dochovaly pouze útržky. Hlavní pramenem tak zůstávají *tria volmunia (tři svazky zákonů)* známé jako Justiniánský kodex, které nařídil vydat císař Justinián okolo roku 530 př.n.l.

Římané byli první, kteří dali vlastnictví právní povahu a podrobně vypracovali mechanismus jeho úpravy a právní ochrany. Římané uvažovali nad vlastnictvím jako nad *právním panstvím*, které bylo všeobecné, přímé a výlučné. Tyto tři pojmové znaky znamenají následující:

- **všeobecnost** – působení vlastníka na věc je ničím a nikým neomezováno (**jedná se o teoretické vymezení narážející na stejně neomezená práva jiných vlastníků**)
- **přímost** – k tomu, aby vlastník své vlastnické právo uplatnil nepotřebuje ničí pomoci ani prostředníka
- **výlučnost** – vlastník může vyloučit jakékoliv jiné působení na věc, neboť věc, která je předmětem vlastnictví je výlučně vyhrazena jemu

Vlastnictví spadalo do oblasti soukromého práva a jednalo se o hlavní věcné právo. Můžeme se setkat s označováním vlastnictví výrazy *proprietas*, či častěji *dominium*. Pokrokovost římského práva lze mimo jiné spatřovat seznamu jednotlivých vlastnických práv, které patřily vlastníkov. Patřilo mezi ně:

- *ius utendi* – základní právo vlastníka užívat věc. **Výraz užívání je zde třeba chápat v nejširším možném významu. Jeho nejkrajnějším projevem je právo věc zničit – *ius abutendi***
- *ius fruendi* – právo na plody z vlastní věci
- *ius possidendi* – právo držet vlastní věc, jakožto promítnutí samotné faktické všeobecné moci nad věcí (*possessio*)
- *ius disponendi* – právo nakládat s věcí. Právo vlastníka se kdykoliv rozhodnout, jaký právní osud bude mít jeho věc

Pro účely této práce je vhodné zmínit ještě způsoby nabývání vlastnictví v římském právu. To lze dělit na nabytí *derivativní* a *originární*. Základní rozdíl spočívá v tom, že v případě derivativního nabytí se nabývá věc od předchůdce, tj. nad věcí již bylo něčí vlastnické právo, zatímco při konstitutivním nabýváním nabývá subjekt právo jako první, nezávisle na někom jiném. Předmětem vlastnictví nabývaného originárně tak byly věci ničí (*res nullius*), typicky např. ulovení divoké zvěře. Derivativní nabývání je možné dále rozdělit na dvě formy, a to tzv. *translativní nabývání*, kdy původní držitel práv přenáší práva na nástupce ve stejném rozsahu, jaký měl sám a *konstitutivní nabytí*, kdy je převáděna pouze část práv.

Je zřejmé, že v praxi denního života je derivativní nabývání daleko častější jevem, než nabývání originární. To platilo již pro starý Řím, dvojnásob to potom platí pro státy moderní, které někdy vůbec neuznávají kategorii věcí nikomu nepatřících.

Tento krátký exkurz do Římského práva měl za účel pokrýt základní principy týkající se vlastnictví, platné ve velmi obecné (a spíše principiální) rovině až do současné doby. Sledování dalšího historického vývoje institutu vlastnictví v celé jeho šíři považuje autor z hlediska zaměření a rozsahu této práce za nadbytečné. Nejedná se snad o přehlížení, motivem pro toto je skutečnost, že zásadní milníky v souvislosti vlastnickým právem měly v dalších historických etapách spojitost především s vlastnictvím půdy nebo jejich základ pramení z politicko-sociálních motivů (vyvlastnění výrobního prostředku ve prospěch společnosti v socialistických státech), které stojí zcela mimo hranice zvoleného tématu. Mnohem zajímavější a pro následný popis virtuálního vlastnictví poplatnější je dle soudu autora zaměřit se na některé vývojové etapy práva autorského a práva duševního vlastnictví, které budou podány následně. Ve zvláštní části práce se potom v rámci hledání argumentů, zda patří či nepatří vlastnictví mezi *přirozené právo* autor zaměří na Lockovu pracovní teorii, teorii J.J.Roussau a další, které by bylo jinak možno zařadit do části o historickém vývoji.

Současný stav

Současný stav české právní úpravy vlastnického práva má základ ve dvou dokumentech – Listině základních práv a svobod (číslo) a Občanském zákoníku (číslo). Z hlediska systematického je vlastnické právo řazeno mezi práva věcná a patří.

Hlavní oporu institutu vlastnictví nalezneme v ústavním pořádku. Konkrétně v článku 11 LZPS nacházíme výraz vlastnické suverenity jedince, kde je stanoveno následující:

(1) Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.

(2) Zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské Federativní

Republice.

(3) Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.

(4) Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.

(5) Daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona.

Při bližším zkoumání tohoto ustanovení zjistíme, že článek vyjadřuje několik principů, které se týkají vlastnického práva. Nejpodstatnějším z nich je princip rovnosti. Větou **Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu** zákonodárce staví práva vlastníků na stejnou úroveň, v přeneseném významu pak de facto zakazuje jejich hodnocení dvojím metrem. Další podpůrný argument pro znak rovnosti vlastnického práva najdeme mimo jiné v čl. 3 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že **Lidé jsou svobodní, v důstojnosti i právech**. V následující větě stejného článku je uvedeno, že **základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné a nepromlčitelné a nezrušitelné**, což vlastnictví dává status stability, neměnnosti a trvalosti v čase. Princip rovnosti je znovu duplicitně zopakován i v občanském zákoníku, tentokrát v podobě ustanovení **Všichni vlastníci mají stejná práva a povinnosti a poskytuje se jim stejná právní ochrana** v §124. Uvedený výčet není i tak zdaleka vyčerpávající a výskyty deklarování tohoto principu můžeme nalézt roztroušeny na mnoha částech právního řádu, např. v podobě procesní rovnosti účastníků, v mezinárodních smlouvách a jinde.

Může se zdát, že uvedený rys vlastnictví je přímo z jeho povahy jednoznačně a pochopitelně vyplývající. Stačí ovšem sáhnout do nedaleké minulosti, kdy během 2. světové války neplatil tento princip pro židovskou část obyvatelstva. Zde byl jednoznačně potlačen a Židům byl bez náhrady zabavován plošně majetek a nemohli nabývat majetek nový. Princip rovnosti také utrpěl v dobách socialistického režimu před rokem 1989, kdy bylo možné vyvlastňovat určitý majetek bez náhrady, což je podle současné právní úpravy nemožné.

Zmiňujeme-li rovnost, je nutné upozornit na skutečnost, že tento uvedený princip platí pouze ve vztahu mezi dvěma vlastnickými právy. Vztah vlastníka předmětu ke třetím subjektům je naopak vztahem nerovnosti. Tato povaha vlastnického práva je charakterizována jako absolutní, což činí s vlastnictví právo absolutní. To je definováno tím, že vlastnické právo přísluší pouze jednomu, individuálně určenému subjektu a působí proti všem (erga omnes), tzn. **všichni ostatní se musí zdržet jakýchkoliv zásahů do vlastnického práva a nesmí tak rušit vlastníka ve výkonu svých oprávnění, povinnost má většinou negativní povahu a spočívá především (většinou výlučně) v nekonání (non facera) něčeho**.

Přestože principy, na kterých institut vlastnictví stojí, není větší obtíž v textech zákona dohledat, nalézt samotnou definici tohoto institutu činí mnohem větší problémy. Při bližším pátrání po vysvětlení pojmu „vlastnictví“ nebo „vlastnické právo“ se dostaneme ...

Autorské právo jako forma duševního vlastnictví

Autorské právo je vedle práva průmyslových vzorů jednou z forem práva duševního vlastnictví.

Věc nehmotná

S rozvojem virtuálních světů a jejich čím dál početnější skupinou uživatelů získává pojem věc nehmotná nový rozměr. Zatímco dříve byla věc nehmotná něčím abstraktním a neuchopitelným, tak dnes je především pro hráče počítačových her vizuálně „zhmotněna“ zpravidla grafickým ztvárněním, kterým mohou v rámci působení ve hře manipulovat a ovládat je skrz svého avatara. Přestože je onou „věcí“ stále jen shluk pixelů - tedy výstup softwaru, který lze sám o sobě snadno zahrnout pod duševní vlastnictví jeho tvůrce, vztah, který uživatel nabývá k tomuto výstupu je nezanedbatelný a nabývá často mnoha rovin, jak bude popsáno v dalších kapitolách. Z toho důvodu považuje autor pro doplnění k tématu vlastnictví za nutné zahrnout krátký exkurz týkající se věci nehmotné.

Právní panství definované v Římském právu působilo pouze na věci hmotné. I přesto není problém setkat se hojně s termínem věc nehmotná (*res incorporales*), uváděnou římskými právníky. Věci nehmotné jsou podle Gaia věci, jejichž podstatou je nehmotné právo (např. pozůstalost, usufructus aj.), faktem ovšem zůstává, že i každé právo musí mít v poslední instanci objekt hmotný, v Římě dokonce po dlouhá staletí objekt hmotný v penězích vyjádřitelný, protože každá ochrana práva státním orgánem (tedy soudním řízením) se realizovala cestou odsouzení rušitele práva k peněžité sumě určitého objemu. Opravdu nehmotné hodnoty, které normují moderní právní řády, např. právo autorské, patentní, atd. nebyly římskému právu vůbec známy. 8

První skutečnou zmínku v některém z psaných právních dokumentů nalzáme v rakouském Všeobecném zákoníku z roku 1811 (ABGB – Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch). Ten v §291 rozděluje věci na hmotné a nehmotné, přičemž v §292 definuje věci hmotné jako takové, které lze vnímat smysly; ostatní věci jsou nehmotné: např. právo lovit, rybařit a všechna jiná práva. Úprava je to zjevně zcela nedostačující a spíše než definování věcí nehmotných způsobuje problém s terminologií, neboť výčet věcí nehmotných „odbývá“ jednotlivými právy.

V nynější Občanském zákoníku pojem nehmotná věc nenalezneme. Vysvětlení je nasnadě, zákonodárce nepovažoval již za nutné dělit věci na hmotné a nehmotné a slévá obě kategorie do jedné (srov §118 Občanského zákoníku). LOOK DUSEVKO

Autor se domnívá, že současná úprava věcí nehmotných je z dlouhodobého hlediska neudržitelná a s narůstajícím rozvojem virtuálních světů ji bude nutné pozměnit, resp. zcela konceptuálně přepracovat. Jak bude dále prezentováno, opomenutí tohoto pojmu nebo jeho automatické podřazení pod právo duševního vlastnictví totiž neodpovídá reálnému stavu, byť tomu tak donedávna mohlo být.

Právo je přímou svou podstatou dynamický systém, který se vyvíjí spolu se společností a v závislosti na tomto vývoji a samo na tento vývoj působí. Ignorovat narůstající vliv informačních technologií může být velmi krátkozraké. Nehmotná věc s přívlastkem „virtuální“ určila východisko pro nový typ vlastnictví – virtuální vlastnictví, které bude čím dál více nabývat na významu s narůstajícím počtem aktivních uživatelů virtuálního světa. A právo na to bude muset dříve nebo později zareagovat.